

КЛАСТЕРНІ МОДЕЛІ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОДЕСЬКОГО РЕГІОНУ

Дана стаття розглядає кластерні моделі побудови економіки в Одеському регіоні шляхом застосування нового різновиду кластерної організації господарства для української економіки – морського портового кластеру. Розглянуті багатofакторні трьохрівневі кластерні моделі є універсальними, що визначає їх високу практичну значимість та широкі сфери використання.

This article examines the cluster models of the economy in Odessa region applying a new type of cluster organization for the Ukrainian economy – the sea port maritime. This multifactor three level cluster models are universal, which determines their high practical value and extensive field of use.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасне світове господарство функціонує у глобальному середовищі і залежить від численних факторів, що обумовлюють тенденції його розвитку. Процеси, які відбуваються в світі, стосуються не тільки економіки, але й безпосередньо соціальної, науково-технічної, культурної сфер розвитку світового співтовариства. Поряд з цим здійснюється глибока трансформація інституційних основ світового ринку, головними діючими суб'єктами на якому стають вже не цілісні національні економіки, а окремі регіони. На сьогодні вирішення найбільш актуальних проблем сучасності та подолання і пом'якшення наслідків циклічних спадів економіки стає можливим лише в умовах високої конкурентоспроможності регіонів. Економічний потенціал та конкурентні переваги окремих регіонів формують базу для покращення умов життя. Регіональна ефективність, зокрема, ефективність зовнішньоекономічної діяльності напряму залежить від того, завдяки яким інструментам та системам побудована економіка регіону.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Тема кластерів та кластерної політики достатньо широко висвітлена в працях та роботах як західних, так і вітчизняних вчених – українських, російських фахівців.

Зокрема, зазначені питання розкриваються у наукових публікаціях та напрацюваннях провідних західних вчених, серед яких такі видатні автори як Майкл Портер – засновник кластерної концепції, В. Петер де Ланген Дімітріос Лірідіс, Вассіліос Цагкас, Марія Анхель Діас, Марія Соледад Естебан – світові спеціалісти в області морських портових кластерів, Томас Андерсон, Сільвія Швааг-Зергер, а також вітчизняних та російських, серед яких виділимо таких авторів, як А. М. Степанов, А. В. Тітов, Л.О. Рибіна, С.І. Соколенко, Ю.М. Ковальова, С.І. Гриценко, С.Н. Блудова, Л.А. Прищепа тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Варто відмітити, що тема створення кластерів та кластерної політики і розвитку висвітлена достатньо широко. Проте досі не існувало жодного дослідження, яке б пов'язувало створення та функціонування кластерів (такого специфічного їх виду, як морські портові кластери) з підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності регіону. До того ж, до теми дослідження ще ніколи не застосовувались методи економіко-математичного моделювання, які планується використати надалі у дослідженнях, а було обмеження експертними оцінками.

Постановка завдання. В даній статті головним завданням є розглянути кластерні моделі підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності Одеського регіону. Відповідно до зазначених моделей пропонується формування морського портового кластеру, центральним елементом якого має бути Одеський морський торговельний порт. Також необхідним завданням є розкрити значення самої кластерної моделі галузево-територіальної

організації виробництва для економічного розвитку регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із шляхів мобілізації ресурсів в регіоні для динамічного соціального і економічного розвитку у середньо- та довгостроковій перспективі, підвищення конкурентоспроможності та диверсифікації регіональної економіки є розвиток та використання кластерів, застосування кластерної політики на ринкових засадах.

В найбільш загальному значенні, кластером називають групу однорідних взаємопов'язаних економічних об'єктів (корпорацій, галузей чи підприємств). Найбільш вживаним визначенням поняття кластера є визначення Майкла Е. Портера: "Кластери – це географічно сконцентровані групи взаємопов'язаних компаній, спеціалізованих постачальників, постачальників послуг, фірм у відповідних галузях" [1, с.315].

Значення кластерів та кластерної політики для регіону полягає в їх здатності надати наукомісткий характер розвитку територій, сприяти диверсифікації економіки та динамічному розвитку транспортної, енергетичної, комунікаційної інфраструктури, фірм малого та середнього бізнесу. Сьогодні все більш очевидно, що використання саме кластерного підходу стає ключовим елементом в стратегіях довгострокового розвитку регіонів.

Проблемою залишається впровадження таких кластерних систем в економіку країни та регіонів. Проблематика, яка постає перед Одеським регіоном в контексті формування кластерної політики у найбільш загальному вигляді зазначена наприкінці 2008 року Міністерством економіки України у "Концепції створення кластерів в Україні". Концепція відмітила основні вектори державної політики у сфері кластерної розбудови та передбачає, що реалізація в рамках кластера інвестиційно-інноваційних проектів повинна підсилити конкуренцію із самостійно працюючими компаніями та залучити іноземних інвесторів [2].

Новизна запропонованого у статті підходу до вирішення відмічених проблем та задач полягає у використанні власних кластерних моделей для оцінки та підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності регіону.

Зокрема, для Одеського регіону пропонується використати модель Одеського морського портового кластеру, яка би відображала необхідність існування Одеського морського торговельного порту та виводила б економіку регіону на новий рівень.

Розглянемо ці кластерні моделі детальніше.

Запропонована трьохрівнева багатофакторна кластерна модель ефективності зовнішньоекономічної діяльності регіону має використовувати як основу для виміру загальної ефективності поняття валової доданої вартості – вартості валової виробленої продукції за відрахуванням вартості витрат на сировину та матеріали, а також інших витрат проміжного споживання [3].

Відповідно до сутті моделі це має бути середньодушовий показник, співвідносний з кількістю населення регіону.

Згідно зі структурою моделей, які пропонуються, існують три рівні, які визначаються окремими, притаманними кожному рівню, групами факторів та показників.

1. На першому рівні відображається загальна ефективність зовнішньоекономічної діяльності регіону, зокрема Одеського регіону. Спосіб виміру даного показника зазначений вище. Даний рівень залежить від наявності порту в структурі економіки міста та регіону.

Перша модель яка пропонується, показує функціонування економіки регіону в динаміці без кластерної організації господарства, центральну роль в цій моделі відіграє порт (рис. 1).

Пропонується також порівняльна модель без Одеського морського торговельного порту, яка здатна показати втрати та падіння регіональної ефективності внаслідок відсутності порту (рис. 2).

Третя модель пропонує заміну порту на кластер з подальшим ростом ефективності та конкурентоспроможності (рис. 3).

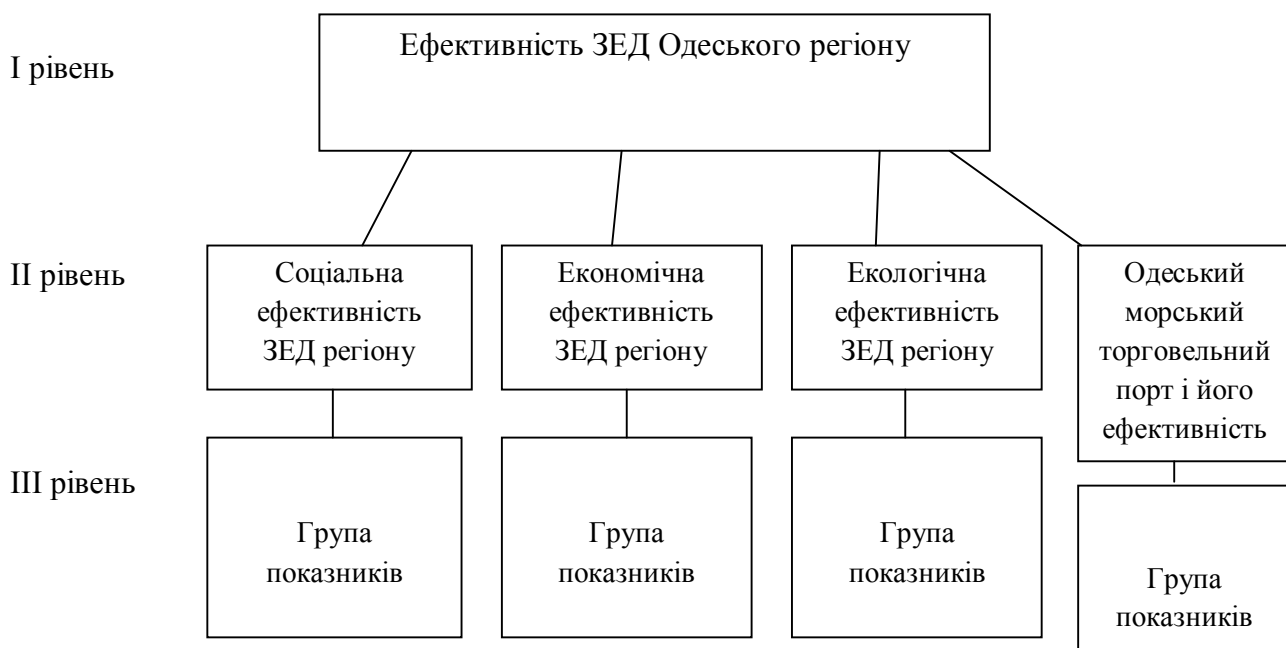

Рис. 1. Кластерна модель – Одеський морський торговельний порт

Рис. 2. Модель без Одеського морського торговельного порту
Визначення падіння загальної ефективності

Рис. 3. Кластерна модель підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності Одеського регіону – Одеський морський портовий кластер

2. На другому рівні розглядаються чотири групи інтегральних показників ефективності зовнішньоекономічної діяльності регіону, які формують основу для оцінки загальної ефективності першого рівня.

Ці чотири показники – екологічна, економічна та соціальна ефективність відповідно, а також виокремлено групу, яка змінюється в залежності від цілей та моделі.

Так, у першій моделі, яка розглядає ефективність зовнішньоекономічної діяльності Одеського регіону, четверту групу другого рівня формує інтегральний показник ефективності Одеського морського торговельного порту [4; 5].

3. Наступним у моделі ми виділяємо третій рівень, коли кожні з чотирьох зазначених вище інтегральних показників мають свої власні групи ключових (факторних) показників. Так, економічну ефективність формують душеві показники рентабельності, доданої вартості, прибутку, питомих витрат на одиницю продукції у середньоринкових цінах.

Соціальну ефективність формують такі показники як рівень безробіття в регіоні та інші.

Екологічна ефективність розглядається з власною групою показників, що мають екологічний характер, таких як використання ресурсів, енергетика, сільське господарство, атмосферне забруднення тощо.

Висновки і перспективи подальших розробок. Відповідно до зазначених моделей ми пропонуємо формування морського портового кластеру, центральним елементом якого має бути порт.

Значення самої кластерної моделі галузево-територіальної організації виробництва для економічного розвитку регіону на нашу думку полягає у наступному:

1. Існують три основні інститути впливу на кластер – місцева влада, бізнес-підприємства (фірми) та громада (об'єднання, установи)

2. Взаємодія цих інститутів у рамках кластерної моделі галузево-територіальної організації виробництва призводить до:

- раціонального використання місцевих ресурсів розвитку;
- формування сприятливих інституційних умов праці;
- залучення нових внутрішніх та зовнішніх інвестицій;
- підвищення конкурентоздатності громади;
- зростання регіонального продукту;
- підвищення рівня та якості життя.

Зазначені кластерні моделі організації господарства з формуванням морського портового кластеру є універсальними, що визначає їх важливість та широкі можливості практичного застосування.

Література

1. Портер М. Конкуренція: учеб. пособ. [пер. с англ.] / под ред. Я. В. Заболоцкого / М. Портер. – М.: Вильямс, 2001. – 495 с.
2. Проект розпорядження Кабінету Міністрів України "Про схвалення Концепції створення кластерів в Україні" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=121164&cat_id=32862.
3. Національний класифікатор України. Класифікація видів економічної діяльності: ДК 009:2005 (п. 3.1 / НАСЕ, Rev. 1.1-2002). – 26.12.2005. – № 375. – (Державний комітет статистики України).
4. Статистичні дані Одеського морського торговельного порту 1999–2009 рр.
5. Дані диспетчерського звіту порту.